บทที่ 1

บทนำ

บทนำต้นเรื่อง

คุณค่าของสาหร่าย *Spirulina* sp. ต่อมนุษย์มีมาก เนื่องจากความต้องการอาหารและความจำกัดของพื้นที่เป็นปัญหาที่นับจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ การเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. จึงเป็นทางเลือกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นสาหร่ายที่ให้โปรตีนสูง (เจียมจิตต์, 2531; Nakamura, 1982; Henrikson, 1989; Pelizer *et al.,* 2003) สามารถเพาะเลี้ยงได้ง่าย (ยุวดี, 2544; Nakamura, 1982) ในพื้นที่จำกัดสามารถเจริญได้ในอาหารที่ประกอบด้วยสารอินทรีย์ที่เหลือจากกระบวนการผลิตต่างๆ (Baldia *et al.,* 1990(a), Phang *et al.,* 2000) หรือสารอนินทรีย์ทั่วไปที่พืชใช้ได้ (Danesi *et al.,* 2002) จึงไม่ต้องใช้พื้นที่เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. จำนวนมากเหมือนกับการปศุสัตว์หรือการปลูกพืชต่างๆ ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบอย่างหนึ่งของการผลิตสาหร่ายต่อการผลิตอาหารอื่นๆ นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับกันเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีอื่นๆ ของสาหร่าย *Spirulina* sp. เช่น ประสิทธิภาพในการย่อยของสาหร่ายที่สูงกว่าในสาหร่ายชนิดอื่นประมาณ 85-95% (เจียมจิตต์, 2531; Pelizer *et al.,* 2003) ต่างจากยีสต์หรือราบางชนิดที่แม้ร่างกายจะสามารถนำไปใช้ได้แต่มีปริมาณกรดนิวคลีอิคในเซลล์สูง เมื่อบริโภคเข้าไปร่างกายมนุษย์ไม่มีเอนไซม์ยูริเอสที่จะย่อยทำให้เกิดการตกตะกอนของกรดยูริคตามไขข้อและเอ็น เรียกว่า โรคเก๊าท์ (Gout) (เจียมจิตต์, 2531)

สาหร่าย *Spirulina* sp. มีปริมาณโปรตีน 50-70 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นโปรตีนที่ประกอบไปด้วยกรดอะมิโนที่จำเป็นครบถ้วน (ปิยสิทธิ์, 2536; Nakamura, 1982; Venkataraman, 1983; Pelizer *et al*., 2003) สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังประกอบด้วยคาร์โบไฮเดรตและไขมันในปริมาณที่พอเหมาะคือมีคาร์โบไฮเดรต 12.5 เปอร์เซ็นต์และไขมัน 8 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังมีเกลือแร่ และวิตามินหลายชนิดที่สำคัญ เช่น โปแตสเซียม ร้อยละ 1-1.8 โซเดียม ร้อยละ 1.2-1.4 แมกนีเซียมร้อยละ 1-1.3 และแคลเซียมร้อยละ 0.2-0.4 วิตามินเอ บี 1 บี 2 บี 6 บี 12 วิตามินอี กรดนิโคทินิค (Nicotinic acid) กรดโฟลิค (Folic acid) และกรดแพนโททีนิค (Pantothenic acid) เป็นต้น (ปิยสิทธิ์, 2536; Nakamura, 1982; Venkataraman, 1983; Richmond, 1986; Vonshak *et al.*, 1982; Belay and Ota, 1994)

สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังมีประสิทธิภาพในการป้องกันและควบคุมโรคเบาหวาน โรคโลหิตจาง โรคตับ และโรคกระเพาะอาหารอักเสบ และยังช่วยให้ผมดำอีกด้วย (เจียมจิตต์, 2531; Joseph, 1981; Hoddy, 1983; Michael and Lesley, 1988; Belay and Ota, 1994) สาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นสาหร่ายที่ร่างกายสามารถย่อยได้ง่าย ปัจจุบันความนิยมรับประทานสาหร่ายชนิดนี้โดยตรงทั้งในรูปชนิดเม็ดหรือผงในรูปของอาหารเสริม เนื่องจากเชื่อกันว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถให้โปรตีนที่มีคุณค่าต่อร่างกายรวมทั้งยังเป็นส่วนช่วยในการรักษาโรคบางชนิดได้ อย่างไรก็ตามต้นทุนในการผลิตสาหร่ายโดยเฉพาะต้นทุนทางด้านการเพาะเลี้ยง (Ogbonna *et al.,* 2000; Phang *et al.,* 2000) ยังคงมีราคาค่อนข้างสูงเนื่องจากอาหารที่นำมาเพาะเลี้ยงในปัจจุบันต้องใช้สารเคมีหลายชนิดยังมีราคาแพง

ในระยะเวลาที่ผ่านมามีความพยายามในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลผลิตและวิธีการ (Kosaric *et al.,* 1974; Ogbonna *et al.,* 2000; Chuntapa *et al.,* 2003) รวมทั้งความพยายามในการใช้แหล่งอาหารอื่นๆ สำหรับการเพาะเลี้ยงรวมทั้งการนำเศษเหลือจากการเกษตรบางประเภทมาทดแทนสารเคมีบางส่วน เพื่อช่วยลดต้นทุนรวมทั้งยังเป็นการนำสิ่งของที่เหลือจากการเกษตรนำกลับมาใช้ใหม่ ช่วยลดปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิตทั้งจากการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. เอง และการผลิตอื่นๆ

นอกจากนี้ปัจจุบันปริมาณน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม หรือเศษเหลือจากการเกษตรที่มีเพิ่มขึ้น (Prasertsan *et al.,* 1998) หรือจากการขยายตัวของกิจกรรมก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นที่รู้กันทั่วไป น้ำทิ้งหรือเศษเหลือจากการเกษตรส่วนใหญ่มีปริมาณสารอาหารจำพวกไนเตรทและฟอสเฟตที่มีความจำเป็นต่อการเจริญทวีจำนวนของพวกสาหร่ายและแพลงก์ตอนพืช ในปริมาณสูง (ธงชัย, 2544; Ogbonna *et al.,* 2000) ก่อให้เกิดปัญหาจากการทวีจำนวนอย่างรวดเร็วของแพลงก์ตอนพืชและสาหร่าย ทำให้เกิดภาวะการเสียสมดุลย์ของระบบนิเวศแหล่งน้ำตามมา (เกษม, 2544) ถึงแม้ว่าจะได้มีการใช้วิธีการในการบำบัดน้ำเสียเพื่อลดปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีอยู่หลายวิธีทั้งการใช้วิธีทางฟิสิกส์ เช่น การใช้วิธีการตกตะกอนหรือการใช้ใบพัดเติมอากาศให้แก่น้ำเสีย หรือวิธีการทางเคมี เช่น การใช้สารเคมีเพื่อไปลดค่าความเป็นพิษของน้ำเสีย แต่วิธีการดังกล่าวยังประสบปัญหาการตกค้างของสารเคมี (สุพร, 2538) บางวิธีต้องใช้ระยะเวลาในการบำบัดนาน และหรือต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายสูง (ไชยยุทธ, 2538; Ogbonna *et al.,* 2000) ส่วนการใช้วิธีการทางชีวภาพนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เนื่องจากมีผลของการตกค้างหรือผลข้างเคียงอื่นๆ น้อยกว่าวิธีการดังที่กล่าวมาแล้ว รวมทั้งยังสูญเสียค่าใช้จ่ายน้อย (ธงชัย, 2544) วิธีการบำบัดทางชีวภาพที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันหลายวิธี เช่น การใช้จุลินทรีย์เพื่อย่อยสลายสารอาหารต่างๆ ในน้ำทิ้ง การทำบ่อผึ่งเพื่อให้มีการย่อยสลายไปตามธรรมชาติของสารอาหาร หรือการนำน้ำเสียหรือเศษเหลือจากการเกษตรมาใช้

ให้เกิดประโยชน์อื่นๆ เช่น การนำกลับมาใช้เป็นปุ๋ยรวมทั้งการนำมาใช้ในการเพาะเลี้ยงสาหร่าย (Laliberte *et al.,* 1997) ปัจจุบันมีการทดลองเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp.ในน้ำทิ้งประเภทต่างๆ พบว่าสามารถเจริญทวีจำนวนได้ดี (ชื่นจิตร์ และคณะ, 2531; เสาวภาและอโณทัย, 2532; วุฒิชัย, 2536; สมเกียรติ, 2542; Kosaric *et al.,* 1974; Phang *et al.,* 2000) สาหร่ายดึงเอาสาร พวกไนโตรเจนและฟอสฟอรัส รวมทั้งกรดอินทรีย์ต่างๆ (Ogbonna *et al.,* 2000) ที่ตกค้างในน้ำทิ้งมาใช้เป็นอาหารแล้วสาหร่ายยังให้ออกซิเจนแก่แหล่งน้ำนั้นด้วยทำให้คุณภาพน้ำทิ้งดีขึ้น (สุมนทิพย์, 2529; สุชาติ, 2530; Joseph, 1981; Ciferri and Tibboni, 1985; Michael and Laesley, 1988; Phang *et al.,* 2000)

การทดลองเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในอาหารจากเศษเหลือการเกษตรครั้งนี้ เป็นแนวทางในการใช้เศษเหลือจากการเกษตรมาใช้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. เพื่อทดแทนสารเคมีบางส่วนในการใช้เพาะเลี้ยง รวมทั้งเป็นแนวทางในการลดต้นทุนจากการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ทั้งยังเป็นการนำเศษเหลือทิ้งจากการเกษตรกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น เพื่อช่วยลดปัญหามลพิษที่เกิดจากการทิ้งของเสียจากการเกษตรลงสู่แหล่งน้ำ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการบำบัดน้ำเสียได้อีกทางหนึ่งด้วย

ตรวจเอกสาร

สาหร่าย *Spirulina* sp. จัดเป็นสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน (Blue-green algae)

1.1 ลักษณะทั่วไปของสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน

สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเป็นสิ่งที่มีชีวิตชั้นต่ำ จัดอยู่ในอาณาจักรโมเนอรา (Monera) (Weisz, 1963; Baldia *et al.,* 1994) ที่มีลักษณะของสิ่งที่มีชีวิตในอาณาจักรนี้ประกอบด้วยเซลล์แบบโปรคาริโอต (procaryote) ภายในเซลล์ไม่มีออร์แกแนลล์ (organelle) มีเฉพาะสารพันธุกรรม (DNA) ที่มีลักษณะเป็นตาข่ายสานกันหลวมๆ อยู่ตรงกลางเซลล์ (Dawes, 1981) สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินอยู่ในดิวิชั่นไซยาโนไฟตา (Cyanophyta) ลักษณะรูปร่างของสาหร่ายในดิวิชั่นนี้แบ่งออกเป็น 3 พวกคือ พวกที่อยู่เป็นเซลล์เดี่ยวๆ (single cell) พวกที่อยู่เป็นกลุ่มเซลล์หรืออยู่เป็นโคโลนี (colony) และพวกที่มีลักษณะเป็นสายหรือไตรโคม (trichome) (Dawes, 1981) สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน มีการสืบพันธุ์เฉพาะแบบไม่อาศัยเพศเท่านั้น (สมศักดิ์, 2533; Echlin, 1966) ซึ่งมี 2 วิธี

1. การแบ่งเซลล์ เกิดทั้งสาหร่ายที่เป็นเซลล์เดียว และพวกที่อยู่รวมกันเป็นโคโลนี ผลจากการแบ่งเซลล์ทำให้เกิดกลุ่มเซลล์รวมกันอยู่ภายในผนังเซลล์เดียวกัน (สมศักดิ์, 2533; Chapman and Chapman, 1977) หลังจากนั้นเซลล์ที่ได้จากการแบ่งตัวจึงหลุดออกจากผนังเซลล์เจริญเติบโตเป็นเซลล์เดี่ยวๆ (Bold and Wynne, 1985) ส่วนพวกที่อยู่เป็นโคโลนีการแบ่งเซลล์จะทำให้ขนาดของโคโลนีใหญ่ขึ้น ต่อมาอาจจะมีการหลุดเป็นกลุ่มย่อยๆ แล้วจึงเจริญต่อไป (กาญจนภาชน์, 2527) พวกที่เป็นไตรโคม (trichome) จะมีบริเวณที่ง่ายต่อการขาดออกจากกัน เมื่อไตรโคมขาดจะทำให้ได้ไตรโคมใหม่เป็นท่อนสั้น ๆ เรียกว่าฮอร์โมโกเนีย (Homogonia) แต่ละฮอร์โมโกเนียอาจจะประกอบด้วยเซลล์จำนวน 2-3 เซลล์ หรือมากกว่านั้นและมักจะมีการเคลื่อนไหวมากกว่าไตรโคมเดิม ต่อจากนั้นฮอร์โมโกเนียก็จะเจริญเป็นสายใหม่ต่อไป สำหรับบริเวณที่เซลล์ขาดออกจากกัน เพราะเซลล์บริเวณนี้ตายเกิดเป็นช่องว่าง เรียกว่า เซพาเรชันดิสค์ (separation disks) หรือเนครีเดีย (Necridia) (Smith, 1982) นอกจากนี้พวกที่เป็นสายหรือไตรโคมยังมีการสร้างเฮทเทอโรซิสต์ (Heterocyst) ซึ่งเป็นเซลล์ที่มีขนาดใหญ่กว่าเซลล์ปกติ การขาดเป็นท่อน ๆของไตรโคมบริเวณนี้มักจะขาดตรงรอยต่อระหว่างเฮทเทอโรซิสต์กับเซลล์ที่อยู่ติดกัน (กาญจนภาชน์, 2527) นอกจากนี้พวกที่เป็นไตรโคม ยังสามารถสืบพันธุ์โดยการสร้างอะคีนีต (akinete) ซึ่งมีลักษณะเป็นเซลล์เดี่ยวที่มีขนาดใหญ่กว่าเซลล์ปกติมีผนังหนาคล้ายสปอร์ ภายในมีอาหารสะสมประเภทแป้งที่เรียกว่า cyanophycin granules การเจริญหรือการงอกใหม่จากอะคีนีต พบว่า จะเจริญเมื่อมีการสร้างอะคีนีตเสร็จใหม่ๆ หรือบางครั้งอะคีนีตอาจจะพักตัว โดยไม่มีการเจริญเป็นสายใหม่ อะคีนีตสามารถที่จะอยู่ภายใต้สภาพแห้งแล้งมาก หรือในสภาพแวดล้อมที่มีอุณหภูมิสูงระยะหนึ่งได้จนกว่าสภาพแวดล้อมเหมาะสมจึงจะเจริญเป็นสายใหม่ (สมศักดิ์, 2533)

2. การสร้างสปอร์ สปอร์ที่สร้างขึ้นเป็นสปอร์ที่ไม่มีแฟลกเจลลัม (flagellum) สำหรับใช้ในการเคลื่อนที่ สปอร์ที่สร้างมี 2 ชนิด ได้แก่ เอนโดสปอร์ (endospore) เป็นสปอร์ที่เกิดขึ้นภายในเซลล์โดยเกิดจากการแบ่งโปรโตพลาสต์ออกเป็นสองส่วนหรือหลายส่วน แต่ละส่วนพัฒนาไปเป็นสปอร์เมื่อหลุดออกจากผนังเซลล์เดิมจะไปงอกเป็นทัลลัส (thallus) ใหม่ต่อไปอีกชนิดหนึ่ง คือ เอกโซสปอร์ (exospore) เป็นสปอร์ที่เกิดขึ้นโดยการตัดแบ่งส่วนปลายของเซลล์ออกมา (กาญจนภาชน์, 2527)

1.2 การแพร่กระจายของสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน

สาหร่ายในดิวิชั่นนี้กระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตร้อนชื้นสามารถเจริญได้ดีในแหล่งน้ำทั่วไปทั้งในน้ำสะอาดและน้ำสกปรก ในละอองน้ำตามชายฝั่งทะเลหรือลอยตาม

ผิวน้ำทะเล พบทั่วไปในทุ่งนา บนเปลือกต้นไม้ บนพื้นดินหรือก้อนดิน ผิวกระถางปลูกต้นไม้ที่มีความชื้น (Kumar and Singh, 1976) นอกจากนี้ยังสามารถเจริญได้ในน้ำที่มีความเค็มสูง ในน้ำที่มีอุณหภูมิต่ำ หรือในน้ำที่มีอุณหภูมิสูง ถึง 75 องศาเซลเซียส (สมศักดิ์, 2533) สามารถอาศัยในเนื้อเยื่อของพืชหรือสัตว์แบบภาวะอาศัยร่วม (Symbiotic) หรือภาวะปรสิต (Parasite) (สมศักดิ์, 2533; Nguitragool, 1973)

2. สาหร่าย *Spirulina* sp.

2.1 การจัดจำแนก

การศึกษาและการจำแนกชนิดของสาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นชนิดต่างๆ พิจารณาจากลักษณะของไตรโคม (Dawson, 1981) เช่น เส้นผ่าศูนย์กลางของเกลียว (helix) ระยะห่างระหว่างเกลียว (pitch) ความกว้างของเซลล์ที่ประกอบขึ้นเป็นไตรโคม ถ้าความกว้างของเซลล์อยู่ในช่วง 1-3 ไมโครเมตร จัดเป็นชนิดเล็ก ความกว้างตั้งแต่ 3-12 ไมโครเมตร เป็นชนิดใหญ่ (Ciferri, 1983)

สาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินที่มีการจัดอยู่ในหมวดหมู่ ดังนี้ (Fogg, 1973)

Division Cyanophyta

Class Cyanophyceae

Order Oscillatoriales

Family Oscillatoriaceae

Genus *Spirulina*

2.2 ชีววิทยา และการแพร่กระจายของสาหร่าย *Spirulina* sp.

สาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นสาหร่ายที่เซลล์เรียงต่อกันเป็นสายที่บิดเป็นเกลียวคล้ายเกลียวลวดสปริง ไม่แตกแขนง มีเส้นผ่าศูนย์กลางของเกลียว ตั้งแต่ 35-50 ไมโครเมตร ระยะห่างระหว่างเกลียว 60-80 ไมโครเมตร ความกว้างของไตรโคม ประมาณ 4-8 ไมโครเมตร (สุชาติ, 2529; Boney, 1969; Venkataraman, 1983; Ciferri, 1989)

ขนาดของเซลล์ที่ต่อกันเป็นไตรโคม ระดับการบิดและความยาวของไตรโคมของสาหร่าย *Spirulina* sp. มีลักษณะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับชนิด (species) นอกจากนี้ความยาวของไตรโคมยังขึ้นอยู่กับระยะการเจริญและขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่สาหร่าย *Spirulina* sp. อาศัยอยู่ (Ciferi and Tiboni, 1985) ภายในเซลล์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. ไม่มีคลอโรพลาสต์แต่มีไทลาคอยด์ (thylakoids) เดี่ยวๆ กระจายตามขอบเซลล์ ที่ผิวของไทลาคอยด์ มีสารคลอโรฟิลล์เอ

(chlorophyll a) และคาโรทีนอยด์ (carotenoid) หลายชนิด เช่น เบตาคาโรทีน (β-carotene), ซีแซนทีน (zeaxanthin), เอไคเนโนน (echinenone), เบตาไครโทแซนทีน (β-crytoxanthin), ออสซิลลาแซนทิน (oscillaxanthin), ไมโซแซนโทฟิลล์ (myxoxanthophyll) โดยมีเบตาคาโรทีนร้อยละ 70-80 ของคาโรทีนอยด์ทั้งหมด นอกจากนี้สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังมีสารประกอบพวกบิลิโปรตีน (biliproteins) เช่น อัลโลไฟโคไซยานิน (allophycocyanin), ซีไฟโคไซยานิน (c-phycocyanin) และยังมีแก๊สแวคคิวโอล (gas vacuole)อยู่ในเซลล์ ทำให้ลอยอยู่บริเวณผิวน้ำได้ (สุชาติ, 2530; Palla, 1970; Smith 1982;Venkataraman, 1983; Belay and Ota, 1994; Henry, 1996) สาหร่าย *Spirulina* sp. มีผนังชั้นนอกสุดประกอบด้วยสารที่มีองค์ประกอบคล้ายคลึงกับผนังของแบคทีเรียชนิดแกรมลบ ผนังชั้นที่ 2 ประกอบด้วยสารเส้นใยของโปรตีน (protein fibril) (Ciferri, 1983)

สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเคลื่อนที่แบบ Creeping หรือ Gliding เป็นการหมุนตัวบิดเป็นเกลียวรอบแกนตามความยาวของไตรโคม อาจจะหมุนตามเข็มนาฬิกาหรือทวนเข็มนาฬิกาทำให้ไตรโคมสามารถเคลื่อนที่ไปข้างหน้าหรือถอยหลังได้ (Venkataraman , 1974) กลไกการเคลื่อนที่แบบนี้เชื่อว่าเกิดจากการขับเมือกออกจากรูเล็กๆ ของผนังเซลล์หรือเกิดจากการเคลื่อนไหวแบบลูกคลื่นที่ผิวของเซลล์และยังค้นพบเส้นใยในบริเวณผิวของผนังเซลล์และบริเวณที่เกิดคลื่นหรือจากการแลกเปลี่ยนน้ำกับสารละลายภายในเซลล์ซึ่งไม่เท่ากันตลอดทั้งสายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแรงตึงผิว (surface tension) จึงทำให้ เกิดการเคลื่อนตัวซึ่งเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของไตรโคม (กาญจนกาชน์, 2527; Dawson, 1981; Bold and Wynne, 1985)

2.3 การสืบพันธุ์

สาหร่าย *Spirulina* sp. สืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ ไม่มีการสร้างเฮทเทอโรซีสต์ (ชื่นจิตร์, 2530) การสืบพันธุ์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. เริ่มจากไตรโคมขาดเป็นท่อนๆ แล้วแยกจากกันเป็นอิสระ แต่ละท่อนเรียกว่า ฮอร์โมโกเนีย ซึ่งจะเจริญเป็นไตรโคมใหม่ที่มีลักษณะเหมือนเดิม การสืบพันธุ์วิธีนี้ เรียกว่า แฟรกเมนเตชั่น (fragmentation) (เสนาะ, 2528; Chapman and Chapman, 1977; Bold and Wynne, 1985)

2.4 การแพร่กระจาย

สาหร่าย *Spirulina* sp.เป็นสาหร่ายพบในธรรมชาติ ในแหล่งน้ำจืดทั่วไปที่มีฤทธิ์เป็นด่างและในแหล่งน้ำที่มีความเค็มค่อนข้างสูง 20-70 กรัมต่อลิตร (Bold and Wynne, 1985; Baldia *et al.,* 1994; Richmond, 1986) ทั้งนี้ปริมาณและชนิดของเกลือมีอิทธิพลต่อชนิดและปริมาณของสาหร่ายที่มีในแหล่งน้ำนั้นโดยแบ่งปริมาณของเกลือที่ละลายในแหล่งน้ำธรรมชาติเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับจะพบชนิดของสาหร่ายมากน้อยแตกต่างกันไป ถ้ามีปริมาณของเกลือมากว่า 30 กรัมต่อ

ลิตรขึ้นไปจะพบสาหร่าย *Spirulina* sp.เจริญอยู่อย่างหนาแน่นเพียงชนิดเดียว (สุชาติ, 2529; Ciferri, 1983) แหล่งน้ำจืดที่พบสาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญได้แก่แหล่งน้ำที่มีปริมาณของไบคาร์บอเนต 20-70 กรัมต่อลิตร (Ciferri, 1983) เช่น ทะเลสาบในบริเวณน้ำพุร้อนที่เยลโลสโตนปาร์คที่มีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส (ชื่นจิตร์ 2530; พนิดา, 2530; Round, 1977) ในประเทศไทยสามารถพบสาหร่าย *Spirulina* sp. ได้ตามแหล่งน้ำทั่วไป (สมศักดิ์, 2517; ยุวดี, 2544) ส่วนใหญ่จะพบสาหร่าย *Spirulina* sp. ในน้ำจืดมากกว่าในน้ำเค็ม หรืออาจพบปะปนกับสาหร่ายชนิดอื่น (Venkataraman, 1983)

2.5 คุณค่าทางโภชนาการ

สาหร่าย *Spirulina* sp. มีโปรตีนร้อยละ 50-70 ที่ประกอบด้วยกรดอะมิโนที่จำเป็นหลายชนิด (ตาราง 1) คาร์โบไฮเดรตร้อยละ 10-20 ไขมัน ร้อยละ 10-15 เถ้าร้อยละ 5-10 ของน้ำหนักแห้ง (สุชาติ, 2530; สุมนทิพย์และปิยะดา, 2533; Joseph, 1981; Ciferri, 1983; Venkataraman, 1983; Michael and Lesley, 1988; Dillon *et al.,* 1995) นอกจากนี้ สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังมีวิตามินและเกลือแร่ที่สำคัญอีกหลายชนิด เช่น วิตามินเอ มีประมาณ 40-60 มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมของน้ำหนักแห้ง วิตามินบี มีประมาณ 10-12 มิลลิกรัม ต่อ 100 กรัมของน้ำหนักแห้ง โปแตสเซียม มีประมาณ 1,000-1,400 มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมของน้ำหนักแห้ง แมกนีเซียม มีประมาณ 150-200 มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมของน้ำหนัก (Nakamura,1982)

ตาราง 1 ชนิดและปริมาณกรดอะมิโนของสาหร่าย *Spirulina* sp. (มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมโปรตีน)

กรดอะมิโน	มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมโปรตีน
Isoleucine	5.7
Leucine	8.7
Lysine	5.1
Methionine	2.6
Phenylalanine	5.0
Threonine	5.4
Tryptophan	1.5
Valine	7.5
Alanine	7.9
Arginine	7.6
Aspartic acid	9.1
Cysteine	0.9
Glutamic acid	12.7
Glycine	4.8
Histidine	1.5
Proline	4.1
Serine	5.3
Tyrosine	4.6

ที่มา : Richmond (1986)

จากการเปรียบเทียบปริมาณของกรดกรดอะมิโนที่ได้จากสาหร่าย *Spirulina* sp. มาเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานของที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ตั้งไว้ เปรียบเทียบกับไข่และสาหร่ายซีนีเดสมัส *(Scenedesmus* sp.) ซึ่งพบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. นั้นมีปริมาณกรดอะมิโนสูงกว่าในซีนีเดสมัสและไข่ (ตาราง 2)

ตาราง 2 ปริมาณของกรดอะมิโนจากสาหร่าย *Spirulina* sp. สาหร่าย *Scenedesmus* sp.และไข่ (มิลลิกรัมต่อ 100 กรัมของโปรตีน)

กรดอะมิโน	FAO	*Spirulina* sp. (ตากแห้ง)	*Scenedesmus* sp. (Drum-dried)	Egg
Isoleucine	4.0	6.7	3.6	5.8
Leucine	7.0	9.8	7.3	9.0
Valine	5.0	7.1	6.0	7.8
Phenylalanine	6.0	5.3	4.8	5.9
Tyrosine	-	5.3	3.2	4.2
Lysine	5.5	4.8	5.6	6.6
Methionine	3.5	2.5	1.5	4.0
Cystine	-	0.9	0.6	2.2
Tryptophan	-	0.3	0.3	1.9
Threonine	-	6.2	5.1	5.0
Alanine	-	9.5	9.0	-
Arginine	-	7.3	7.1	6.2
Aspartic Acid	-	11.8	8.4	11.0
Glutamic Acid	-	10.3	10.7	12.6
Glycine	-	5.7	7.1	4.2
Histidine	-	2.2	2.1	2.4
Proline	-	4.2	3.9	4.2
Serine	-	5.1	3.8	6.9
Available Lysin	-	3.7	3.0	-

ที่มา : Venkataraman (1983)

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเจริญของสาหร่าย *Spirulina* sp.

3.1 ชนิดและปริมาณสารอาหาร

3.1.1 คาร์บอน

คาร์บอนเป็นปัจจัยที่สำคัญมีผลต่อการเจริญทวีจำนวนของสาหร่าย ในสาหร่ายมีปริมาณคาร์บอนประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ (เจียมจิตต์, 2531) สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถใช้คาร์บอนได้ทั้งในรูปของอนินทรีย์สาร และอินทรีย์สาร การเติมสารอาหารอื่นลงไปในอาหารที่เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. มากขึ้นจะไม่มีผลต่อการเจริญทวีจำนวนของสาหร่ายถ้าปริมาณของคาร์บอนมีอยู่ในอาหารอย่างจำกัด (Becker and Venkataraman, 1982) แหล่งคาร์บอนอินทรีย์ที่สำคัญของสาหร่าย *Spirulina* sp. คือ กลูโกส (Glucose) อาซีเทต (Acetate) เอทธานอล (Ethanol) อะลานิน (Alanine) เอสพาร์เทต (Espatate) ฟรักโทส (Fructose) กาแลคโทส (Galactose) ไพรูเวท (Pyruvate) และซักซิเนต (Succinate) (Becker and Venkataraman, 1982) สำหรับการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในปัจจุบันพบว่าโซเดียมไบคาร์บอเนต ($NaHCO_3$) มีความจำเป็นต่อการเจริญของสาหร่าย *Spirulina* sp. มากกว่าโซเดียมไนเตรท ทั้งนี้เพราะโซเดียมไบคาร์บอเนต จะทำหน้าที่เป็นแหล่งให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และในขณะเดียวกันยังเป็นตัวป้องกันไม่ให้ระดับความเป็นกรด- ด่าง เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Nakamura, 1982; Richmond, 1986) Xiaoyong และคณะ (2000) กล่าวว่า การใช้โซเดียมไบคาร์บอเนตจำนวน 50-100 มิลลิกรัมต่อลิตร ไม่สามารถเพิ่มการเจริญเติบโตของสาหร่ายได้แต่จะช่วยรักษาระดับของความเป็นกรด – ด่างของน้ำที่ใช้ในการเพาะเลี้ยง การใช้โซเดียมไบคาร์บอเนตจำนวน 15 กรัมต่อลิตรในอาหารที่ใช้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ทำให้สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถสามารถเจริญทวีจำนวนได้ดี (ไปรมา และคณะ, 2531; สุขใจ และคณะ, 2535; Nakamura, 1982) แต่การใช้คาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) สามารถให้ผลผลิตของการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่มากกว่าการใช้โซเดียมไบคาร์บอเนตเป็นแหล่งคาร์บอน (เจียมจิตต์ และสุชาติ, 2530; ยุวดี, 2544)

3.1.2 ไนโตรเจน

ไนโตรเจนเป็นธาตุอาหารที่มีความสำคัญต่อการเจริญทวีจำนวนและน้ำหนักแห้งของสาหร่าย ไนโตรเจนมีหน้าที่เกี่ยวกับเมทาบอลิซึมภายในเซลล์ สาหร่ายมีปริมาณไนโตรเจนคิดเป็นร้อยละ 7-10 ของน้ำหนักแห้ง (Becker and Venkataraman, 1982) การขาดไนโตรเจนของสาหร่าย *Spirulina* sp. ทำให้ปริมาณคลอโรฟิลล์เอ และอาร์เอนเอ (RNA) ลดลง แต่จะมีคาร์โบไฮเดรตเพิ่มขึ้น (Hosakul, 1972; Danesi *et al.,* 2002) สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถใช้ไนโตรเจนได้ทั้งในรูปของอินทรีย์สารและอนินทร์สารในรูปของเกลือแอมโมเนียม (NH^+_4) ไนเตรท (NO^-_3) และไนไตรท์

(NO^-_2) (Badia *et al.,* 1991; Chuntapa *et al.,* 2003) โดยทั่วไปพบว่าสาหร่ายจะใช้แอมโมเนียมเป็นแหล่งไนโตรเจนก่อนการใช้ไนเตรท (Badia *et al.,* 1991; Ogbonna *et al.,* 2000) แต่การใช้แอมโมเนียเป็นแหล่งไนโตรเจนทำให้อาหารมีสภาพเป็นกรดก่อให้เกิดความเป็นพิษต่อสาหร่ายได้ ถ้าในแหล่งอาหารมีแอมโมเนียมีความเข้มข้นสูงเกิน 200 มิลลิกรัมต่อลิตร (Ogbonna *et al.,* 2000) หรือไนไตรท์ที่มีปริมาณความเข้มข้นสูงเกิน 1 มิลลิกรัมต่อลิตรจะไปมีผลยับยั้งการเจริญทวีจำนวนของสาหร่าย สาหร่ายบางชนิดสามารถใช้ไนไตรท์ที่มีความเข้มข้นประมาณ 1 มิลลิกรัมต่อลิตรได้ ในการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ควรมีไนเตรทในอาหาร ประมาณ 1.4-138.5 มิลลิกรัมต่อลิตร (Piorreck *et al.,* 1984; Zhenxia *et al.,* 2000) อย่างไรก็ตามมีรายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญได้ดีเมื่อมีการเติมโซเดียมไนเตรท ($NaNO_3$) ลงในอาหาร 2.5 กรัมต่อลิตร (พิมพรรณ และอารักษ์, 2531; สุมาลี, 2535; Kaplan *et al*., 1986) Chuntapa และคณะ (2003) ได้รายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถใช้ไนโตรเจนในรูปของไนเตรท แอมโมเนีย และไนไตรท์ที่เกิดจากการเพาะเลี้ยงกุ้งได้ดีโดยสามารถลดปริมาณไนเตรทในน้ำจาก 16-18 มิลลิกรัมต่อลิตร เหลือเพียง 4 มิลลิกรัมต่อลิตร ในเวลา 1 วัน และสามารถลดปริมาณแอมโมเนียและไนไตรท์ได้ 0.0 – 0.15 มิลลิกรัมต่อลิตร ในเวลา 1 วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณของกุ้งที่มีอยู่ในบ่อเลี้ยง สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ดีในอาหารที่ผสมน้ำกากมูลหมักร้อยละ 10 ร่วมกับการเติมโซเดียมไนเตรท 2.5 และ 1.25 กรัมต่อลิตร (เจียมจิตต์และคณะ 2528) ไนโตรเจนที่ได้จากโซเดียมไนเตรท 20.7 กรัมต่อลิตร สามารถให้ผลผลิตสาหร่าย *Spirulina* sp. ได้ 1.992 กรัมต่อลิตร (Costa *et al.,* 2001) การใช้ยูเรียในการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. จะให้ผลผลิตใกล้เคียงกับการใช้ไนเตรทและแอมโมเนีย โดย Danesi และคณะ (2002) พบว่าการเติมยูเรียลงในอาหาร 5.6 กรัม ในการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp.จะไม่ก่อให้เกิดความเป็นพิษต่อสาหร่าย *Spirulina* sp. ไนโตรเจนในรูปสารอินทรีย์ที่สาหร่ายสามารถนำไปใช้ได้แก่ อมีน (amine) ยูเรีย (urea) กลูตามีน (glutamine) แอสพาราจีน (asparagine) (Baldia *et al.,* 1990(a); Ogbonna *et al.,* 2000; Danesi *et al.,* 2002)

3.1.3 ฟอสฟอรัส

ฟอสฟอรัสเป็นธาตุอาหารที่มีบทบาทในกระบวนการต่าง ๆ ภายในเซลล์ เช่น การเคลื่อนย้ายพลังงานและการสังเคราะห์กรดนิวคลีอิค (Nucleic acid) ในสาหร่าย *Spirulina* sp. จะมีฟอสฟอรัสอยู่ 0.69 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักแห้ง (เจียมจิตต์, 2531; Kosaric *et al.,* 1974; Richmond, 1986; Dela Nove and Basseres, 1989) ในแหล่งน้ำธรรมชาติพบฟอสฟอรัสในรูปอนินทรีย์ฟอสเฟต สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถใช้ฟอสฟอรัสในรูปของสารอินทรีย์ฟอตเฟตได้ดีกว่าอนินทรีย์ฟอสเฟต (Baldia *et al.,* 1994) การขาดฟอสฟอรัสของสาหร่ายมีผลใกล้เคียงกับการขาดไนโตรเจนคือทำให้ปริมาณโปรตีน คลอโรฟิลล์เอ และอาร์เอ็นเอ (RNA).ของสาหร่ายลดลง

แต่มีปริมาณคาร์โบไฮเดรตเพิ่มขึ้น เคยมีรายงานว่าการเติมสารอาหารจำพวกฟอสฟอรัสบางตัว เช่น โปแตสเซียมไดซัลเฟตและไดโปแตสเซียมไฮโดรเจนฟอสเฟตลงไปในอาหารไม่ได้ทำให้การเจริญทวีจำนวนของสาหร่ายเพิ่มขึ้นเนื่องจากหากมีปริมาณฟอสเฟตที่มากเกินไปสาหร่ายก็ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ในการสังเคราะห์แสงเพิ่มขึ้นได้ทำให้เป็นการสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ (พิมพรรณ และอารักษ์, 2531; อำนาจและคณะ, 2531; Chaufari *et al.,* 1980) การเติมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต 0.05 กรัมต่อลิตรลงไปในอาหารจะช่วยให้สาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญทวีจำนวนได้ดี (นฤมล และคณะ 2529) สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถใช้สารอาหารจำพวกฟอสเฟตที่มีในอาหารที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงได้ถึง 60-99 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของแหล่งฟอสฟอรัส (Kosaric *et al.,* 1974; Ogbonna *et al.,* 2000; Phang *et al.,* 2000; Xiaoyong *et al.,* 2000)

3.1.4 การหมุนเวียนของสารอาหาร

การหมุนเวียนของสารอาหารเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. เพราะการหมุนเวียนของสารอาหารช่วยทำให้สาหร่ายที่อยู่ในระดับต่าง ๆ มีโอกาสได้รับแสงอย่างสม่ำเสมอ ลดการตกตะกอนของสาหร่าย นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มอากาศ ทำให้เซลล์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. มีการกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอ ในสภาพที่ไม่มีการหมุนเวียนของสารอาหาร เซลล์สาหร่ายจะจับตัวกันเป็นกลุ่ม และมีอัตราการเจริญลดลง นอกจากนั้นการหมุนเวียนของสารอาหารยังทำให้เซลล์ของสาหร่ายได้สัมผัสธาตุอาหารอย่างทั่วถึงและทำให้สามารถดูดซึมธาตุอาหารต่างๆ ไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดความแตกต่างของอุณหภูมิที่ผิวน้ำ กับที่ระดับลึกลงไป ถ้าหากไม่มีการหมุนเวียนของสารอาหารแล้วจะทำให้อุณหภูมิที่ผิวน้ำสูงและเมื่ออุณหภูมิของน้ำสูงถึงระดับหนึ่งจะไปยับยั้งการสังเคราะห์แสงของสาหร่าย *Spirulina* sp. (สุมาลี, 2527; ชื่นจิตร์, 2530; Venkataraman, 1983) อย่างไรก็ตามสามารถทำการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. โดยไม่มีการทำให้น้ำหมุนเวียนตลอดเวลาได้ (Venkatamaran, 1983) แต่สาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะในถังที่มีน้ำหมุนอยู่ตลอดเวลา พบว่ามีอัตราการเจริญสูงกว่าถังที่มีน้ำหมุนเวียนเป็นครั้งคราวสีของสาหร่ายในถังที่มีน้ำหมุนเวียนตลอดเวลาจะเข้มกว่าและมีไตรโคมสั้นกว่า เนื่องจากมีการขาดออกจากกันของไตรโคม สุชาติ (2528) เสนอว่า การกวนเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของสารอาหารควรกวนวันละ 2 ครั้ง ครั้งละ 15 นาที เครื่องมือที่ใช้กวนอาจจะเป็น Thermosiphons หรือใบพัดที่หมุนด้วยแรงลม (สุมาลี, 2527) Phang และคณะ (2000) รายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญทวีจำนวนได้ดีเมื่อมีอัตราการหมุนเวียนของน้ำ 24 เซนติเมตรต่อวินาที

3.2 แสงสว่าง

ความเข้มของแสงจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับฤดูกาล และสถานที่เช่น ในฤดูร้อนแสงมีความเข้มสูง 80-110 กิโลลักซ์ ในสภาพที่ความเข้มข้นของแสงต่ำกว่า 20 กิโลลักซ์ สาหร่ายและพืชชั้นสูงสามารถใช้พลังงานแสงได้เพียงร้อยละ 20 ของแสงที่ตกกระทบ (สุมนทิพย์, 2529; Nakamura, 1982) ถ้าความเข้มของแสงสูงกว่า 80 กิโลลักซ์ ความสามารถในการใช้พลังงานของสาหร่ายจะลดลง (Nakamura, 1982) การเพาะเลี้ยงสาหร่ายในบ่อที่มีความลึกไม่เกิน 20-25 เซนติเมตร สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ดี (ยุวดี, 2544) สาหร่าย *Spirulina* sp. ต้องการแสงที่มีความเข้มในช่วง 30-35 กิโลลักซ์ในบริเวณกลางแจ้ง (สุมนทิพย์ 2529; สุมาลี, 2535; Ogawa, 1972; Kosaric *et al*, 1974; Nakamura,1982; Richmond, 1986; Baldia *et al*, 1990(b); Pelizer *et al.,* 2003) อย่างไรก็ตาม Costa และคณะ (2001) ทำการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. โดยใช้แสงความเข้ม 1,900 ลักซ์ ในห้องปฏิบัติการและใช้หลอดแก้วขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร ในการเพาะเลี้ยง พบว่าสาหร่ายสามารถเจริญได้ดี ได้ผลผลิต 1.992 กรัมต่อลิตร Olguin และคณะ (2001) รายงานว่า ความเข้มของแสงช่วง 60-144 ไมโครโมลโฟตรอนต่อตารางเมตรต่อวินาที ไม่มีอิทธิพลต่อปริมาณผลผลิตของสาหร่าย*Spirulina* sp. แต่จะมีผลต่อปริมาณสารอาหารของสาหร่าย *Spirulina* sp. เช่น ปริมาณโปรตีนและปริมาณไขมันในสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่ทำการเพาะเลี้ยงโดยปริมาณโปรตีนในอาหารสูตร Zarrouk จะมีสูงกว่าในอาหารจากน้ำหมักมูลสุกรแต่จะมีปริมาณไขมันต่ำกว่าในอาหารที่ได้จากน้ำหมักมูลสุกร โดยในอาหารสูตร Zarrouk จะมีปริมาณโปรตีน 0.42 กรัมต่อลิตร ในอาหารน้ำหมักมูลสุกรมี 0.26 กรัมต่อลิตร ส่วนปริมาณไขมันในอาหารสูตร Zarrouk มี 6.4 เปอร์เซ็นต์ ในอาหารน้ำหมักมูลสุกรที่ 18 เปอร์เซ็นต์

3.3 อุณหภูมิ

อุณหภูมิเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อระบบนิเวศของสาหร่าย อุณหภูมิถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกชนิดของสาหร่าย (ปิยสิทธิ์, 2536) อุณหภูมิมีบทบาทในการเร่งการเจริญและการสืบพันธุ์ (จีระพรรณ, 2525) ปกติสาหร่าย *Spirulina* sp. จะเจริญได้ดีในอุณหภูมิเฉลี่ย 28-34 องศาเซลเซียส อุณหภูมิที่ต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส หรือสูงกว่า 37 องศาเซลเซียสไม่เหมาะต่อการเจริญของสาหร่าย *Spirulina* sp. ช่วงอุณหภูมิ 30-35 องศาเซลเซียสเหมาะสมที่สุดต่อการเจริญของสาหร่าย *Spirulina* sp. (สุมาลี, 2536; Nakamura, 1970; Chung, 1978; Venkataraman, 1983; Richmond, 1986; Baldia *et al,* 1990(a), 1994; Ogbonna *et al,* 2000; Costa *et al,* 2001) อย่างไรก็ตาม Vonshak และคณะ (1985) ได้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในช่วงฤดู

ใบไม้ร่วงถึงช่วงฤดูหนาวซึ่งอุณหภูมิเฉลี่ย 19-20 องศาเซลเซียส พบว่า สาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญได้ดี วัดน้ำหนักแห้งได้ 1,200 มิลลิกรัมต่ออาหารเหลว 1 ลิตร

3.4 ความเป็นกรด-ด่าง

สาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญอย่างหนาแน่นในแหล่งน้ำที่มีค่าความเป็นกรด-ด่างสูงไม่ว่าจะเป็นสาหร่าย *S. platensis* ที่ทะเลสาบในอาฟริกา หรือ *S. maxima* ในทะเลสาบเท็กซ์โกโก (Ciferri, 1983) ความเป็นกรด – ด่าง ของอาหารเพาะเลี้ยงสาหร่ายมีผลต่อกระบวนการต่างๆ ทางชีววิทยาของเซลล์ (Ciferri and Tiboni, 1985) ค่าความเป็นกรด – ด่าง มีความสัมพันธ์กับการละลายของแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ (Venkataraman, 1983) หรือปริมาณของไบคาร์บอเนตในอาหารเพาะเลี้ยงสาหร่าย (สุมนทิพย์, 2529) ซึ่งจะส่งผลทางตรงและทางอ้อมต่อกระบวนการเมทาบอลิซึมของเซลล์สาหร่าย (Becker and Venkataraman, 1982) เนื่องจากค่าความเป็นกรด – ด่าง จะมีผลต่อกระบวนการสังเคราะห์แสง รวมทั้งการทำงานของเอนไซม์ต่างๆ ในกระบวนการสังเคราะห์แสงของสาหร่ายในสภาวะที่มีค่าความเป็นกรด – ด่าง 10-11 ในอาหารเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. อาจทำให้มีการเพิ่มขึ้นของแอมโมเนียสูงถึง 200 มิลลิกรัมต่อลิตรทำให้เป็นพิษต่อสาหร่ายได้ (Ogbona *et al.,* 2000) สภาวะความเหมาะสมของความเป็นกรด – ด่างของน้ำที่ใช้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. อยู่ในช่วง 7-11 (Iehana, 1987; Baldia *et al.,*1990(a); Olguin *et al.,* 1997; Ogbonna *et al.,* 2000; Olguin *et al.,* 2001; Danesi *et al.,* 2002; Pelizer *et al.,* 2003)

3.5 ความหนาแน่นเริ่มต้น

ความหนาแน่นเริ่มต้นของสาหร่ายเมื่อเพาะเลี้ยงมีความสัมพันธ์กับความเข้มของแสง จะสามารถผ่านลงไปในน้ำได้ ถ้าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายต่ำเป็นสภาวะที่เรียกว่าสาหร่ายเกิดการจาง (Becker and Venkataraman, 1982) แสงส่องผ่านลงไปในน้ำได้มาก ซึ่งอาจเป็นผลทำให้เกิดการตายของสาหร่ายจากการเกิดขบวนการโฟโตออกซิเดชัน (Photo oxidation) ในทางกลับกันถ้าความหนาแน่นเริ่มต้นสูงเกินไปจะทำให้เกิดการบังกันเองของสาหร่าย ทำให้การรับพลังงานแสงและประสิทธิภาพในการหายใจลดลง ปริมาณความหนาแน่นเริ่มต้นที่เหมาะสมของสาหร่าย *Spirulina* sp. สำหรับเพาะเลี้ยงควรอยู่ที่ 225-250 มิลลิกรัมของน้ำหนักแห้งต่อลิตร (Venkataraman, 1983) หรือ 13-15 กรัม น้ำหนักแห้ง ต่อตารางเมตรในฤดูร้อนและ 20 กรัมต่อตารางเมตรในฤดูหนาว สาหร่าย *Spirulina* sp. มีค่าเริ่มต้น 0.6 (OD, $560_{น.ม.}$) (พิมพรรณ และอารักษ์, 2531; Chung, 1978) ข้อมูลจากการทดลองในปัจจุบันรายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. ควรมีปริมาณเริ่มต้น 50-120

มิลลิกรัมต่อลิตรของน้ำหนักแห้ง (Ogbonna *et al.,* 2000; Danesi *et al.,* 2002; Pelizer *et al., 2*003)

4. ประโยชน์ของสาหร่าย *Spirulina* sp.

4.1 ประโยชน์ทางการแพทย์

เนื่องจากสาหร่าย *Spirulina* sp. มีปริมาณสารอาหารสูงกว่าพืชหรือสาหร่ายชนิดอื่น (เจียมจิตต์, 2531) และมีคุณภาพเกี่ยวกับส่วนประกอบต่างๆสูง (Richmond, 1986) ทำให้สาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นทั้งอาหารและยาที่ให้ผลในทางป้องกัน ควบคุมและรักษาโรคต่าง ๆ ได้ เช่น โรคเบาหวาน โรคกระเพาะอาหาร โรคตับ โรคริดสีดวงทวาร โรคโลหิตจาง โรงความดันโลหิตสูง และแม้แต่โรคมะเร็ง นอกจากนี้สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังเหมาะสมที่จะใช้รักษาโรคแผลมีหนองได้เป็นอย่างดีเพราะมีปริมาณโปรตีนและซีสติอินอยู่ในปริมาณสูง สาหร่าย *Spirulina* sp. มีสารคลอโรฟิลล์จำนวนมากจึงช่วยรักษาและป้องกันโรคกระเพาะอาหารได้ดี (เจียมจิตต์, 2531; สมบูรณ์, 2529; Aaronson *et al.,* 1980; Joseph, 1981; Richmond, 1986)

4.2 เป็นอาหารของมนุษย์

ในศตวรรษที่ 16 ชาวแอสเทกส์ (Aztecs) ที่อาศัยอยู่ในประเทศเม็กซิโกรวมทั้งชนเผ่ามายา (Maya) ที่อาศัยอยู่ในเม็กซิโกและสาธารณรัฐชาด ชนเผ่าคาเนมบู (Kanembou) ที่อาศัยอยู่แถบทะเลทรายซาฮาราทางตะวันออกเฉียงเหนือของทะเลสาบชาด ได้นำสาหร่าย *Spirulina* sp. มาใช้เป็นส่วนผสมของอาหารในรูปแบบต่างๆ (สุมนทิพย์, 2529; Nakamura, 1970; Venkataraman, 1983; Bold and Wynne, 1985; Ciferri and Tiboni, 1985) ในปัจจุบันมีการนำสาหร่าย *Spirulina* sp. มาผลิตเป็นอาหารมนุษย์ เป็นอาหารบำรุงสุขภาพในรูปของสาหร่ายอัดเม็ด, ผงและเป็นส่วนผสมอาหารอื่นๆกันทั่วไป (สุมาลี, 2527; สุมนทิพย์, 2529; Hoddy, 1983; Venkataraman, 1983; Ciferri and Tiboni, 1985) ในประเทศไทยมีการเพาะเลี้ยงสาหร่ายอย่างกว้างขวาง มีผลิตภัณฑ์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. ในรูปอาหารเสริมมากมายในปัจจุบัน (ยุวดี, 2544)

4.3 เป็นอาหารสัตว์

สาหร่าย *Spirulina* sp. ถูกนำมาใช้เป็นส่วนผสมอาหารสัตว์หลายชนิด การใช้สาหร่าย *Spirulina* sp. แห้งเป็นส่วนผสมอาหารทำให้สัตว์มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น เช่น ในสัตว์ปีกพวกเป็ด ไก่ จะช่วยทำให้ไข่ดก และไข่แดงมีสีเข้มน่ารับประทาน เพราะสารเบตาแคโรทีนที่มีในสาหร่าย *Spirulina*

sp. จะถูกเปลี่ยนเป็นวิตามินเอ ซึ่งจะทำให้ไข่แดงและเนื้อของสัตว์เหล่านั้นมีสีเข้มขึ้น ถ้านำไปเลี้ยงลูกกุ้งและลูกปลาที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจก็จะช่วยทำให้การเจริญเติบโตดีขึ้น อัตราการรอดตายสูงขึ้นการเจริญทางเพศเร็วสามารถผสมพันธุ์ได้เร็วขึ้น (สุชาติ 2529; Venkataraman, 1983) ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้มีการทดลองใช้สาหร่าย *Spirulina* sp. เพื่อเลี้ยงลูกปลาระยะที่ถุงไข่แดงเริ่มยุบ พบว่า ลูกปลาที่เลี้ยงด้วยไข่แดงต้มสุกผสมสาหร่าย *Spirulina* sp. มีอัตราการอยู่รอดสูงถึงร้อยละ 90 ในขณะที่ลูกปลาที่ให้ไข่แดงต้มสุกเพียงอย่างเดียวมีอัตราการอยู่รอดร้อยละ 60 (เจียมจิตต์, 2531) วิพัฒน์ (2523) รายงานว่า อาหารเลี้ยงลูกปลาไนที่ผสมด้วยสาหร่าย *Spirulina* sp. ทำให้ลูกปลาไนมีอัตราการเจริญดีกว่าอาหารเลี้ยงที่ไม่มีสาหร่าย *Spirulina* sp. วุฒิพร (2527) เลี้ยงปลาแฟนซีคาร์พที่กินอาหารที่ผสมสาหร่าย *Spirulina* sp. ร้อยละ 15 ระยะเวลาเลี้ยงนาน 8 สัปดาห์ พบว่ามีสีเข้มกว่าปลาที่กินอาหารที่ผสมอาหารจากวัตถุดิบ กุ้งป่น หอยแมลงภู่ และกลีบดอกดาวเรือง เนื่องจากปลาแฟนซีคาร์พสามารถสะสมคาโรทีนอยด์จากอาหารได้โดยตรงโดยเฉพาะเอไคเนโนน (echinenone) ในสาหร่าย *Spirulina* sp.เป็นตัวนำทำให้เกิดสีแดงในปลา นอกจากนี้ยังมีคาโรทีนอยด์อีกหลายชนิดในสาหร่ายชนิดนี้ (Richmond, 1988; O'callaghan, 1996; Henry, 1996)

4.4 ใช้ในการจัดการคุณภาพน้ำ

สาหร่าย *Spirulina* sp. เป็นสาหร่ายที่สามารถเจริญได้ในแหล่งน้ำทิ้งหรือน้ำหมักมูลสัตว์ที่มีปริมาณสารอาหารหลงเหลืออยู่ ดังนั้นสาหร่ายชนิดนี้สามารถช่วยในการบำบัดน้ำเสีย เพราะขณะที่สาหร่าย *Spirulina* sp. สังเคราะห์แสงไม่เพียงแต่ให้ออกซิเจนแก่แหล่งน้ำเท่านั้น สาหร่าย *Spirulina* sp. ยังดึงเอาสารอาหารพวกไนโตรเจน และฟอสฟอรัสที่มีอยู่ในน้ำ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตอีกด้วย (Becker and Venkataraman, 1982; Ciferri and Tiboni, 1985) Chuntapa และคณะ (2003) ทดลองใช้สาหร่าย *Spirulina* sp. ในการควบคุมคุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้ง พบว่า สามารถลดปริมาณไนเตรทได้ถึง 4 มิลลิกรัมต่อลิตร ต่อวัน และควบคุม แอมโมเนียให้อยู่ในช่วง 0.0-0.15 มิลลิกรัม / ลิตร Ogbonna และคณะ (2000) ทดลองใช้สาหร่าย 3 ชนิด คือ *Rhodobacter sphaeroides Chlorella Sorokiniana* และ *Spirulina platensis* ในการบำบัดน้ำเสีย พบว่า สาหร่ายทั้ง 3 ชนิด สามารถลดปริมาณกรดอินทรีย์ และสารอาหารจำพวกไนเตรท ฟอสเฟต โดยสามารถลด อาซีเตด (acetate) ได้ 500 ส่วนในล้านส่วน โพรพิโอเนท (propionate) 1000 ส่วนในล้านส่วน แอมโมเนีย 100 ส่วนในล้านส่วน ฟอสเฟต 50 ส่วนในล้านส่วน และไนเตรท 20 ส่วนในล้านส่วน

วิลาสินี (2532) ได้ทำการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในกากส่าเหล้าความเข้มข้น 0, 0.5, 1.0, 1.5, 2.0, 3.0, 4.0, 5.0, 6.0, 8.0 และ 10 เปอร์เซ็นต์ โดยการเติมปุ๋ย N - P - K

(16 – 16 - 16) จำนวน 0.6 กรัมต่อลิตร โซเดียมไบคาร์บอเนต 8.5 กรัมต่อลิตร โซเดียมไนเตรท 1.5 กรัมต่อลิตร และ ไดโปแตสเซียมไฮโดรเจนฟอสเฟต 0.5 กรัมต่อลิตร ปรับความเป็นกรด-ด่าง ให้อยู่ในช่วง 10±1 ในห้องปฏิบัติการและกลางแจ้งพบว่า สาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถลดค่า BOD (Biochemical Oxygen Demand) ได้ 44 เปอร์เซ็นต์ และ 46.43 เปอร์เซ็นต์ ความเข้มข้นของสีน้ำกากส่าลดลง 51.13 เปอร์เซ็นต์และ 58.69 เปอร์เซ็นต์ตามลำดับ เวลาประมาณ 15 วัน สาหร่าย *Spirulina* sp. มีประสิทธิภาพในการบำบัด COD (Chemical Oxygen Demand) ในน้ำเสียจากโรงงานผลิตกระดาษสาที่มีปริมาณฟอสฟอรัสรวมประมาณ 200-300 มิลลิกรัมต่อลิตร ไนไตรท์ไนโตรเจนประมาณ 2.3-10.2 มิลลิกรัมต่อลิตร ไนเตรทไนโตรเจนประมาณ 200-500 มิลลิกรัมต่อลิตรอยู่ในช่วง 70-75 เปอร์เซ็นต์ ประสิทธิภาพในการบำบัดไนโตรเจนรวมประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ ประสิทธิภาพในการบำบัดไนเตรท ประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ และปริมาณฟอสเฟตมีค่าลดลงเล็กน้อย (สุทธิพรรณและอนุพงษ์, 2536)

5. การเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp.

การเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเพาะเลี้ยงได้หลายวิธีได้แก่

5.1 การเพาะเลี้ยงโดยใช้สารเคมี

อาหารสูตรมาตรฐานที่นิยมใช้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ได้แก่ อาหารสูตร Zarrouk (Venkataraman, 1983) ที่นิยมใช้ในการทดลองเป็นตัวเปรียบเทียบกับอาหารสูตรอื่นๆ (พิมพรรณ และอารักษ์, 2531; อำนาจและคณะ, 2531; Jimenez *et al.*, 2003) การเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ด้วยอาหารสูตร Zarrouk ให้แสงความเข้ม 3,500 ลักซ์ วันละ 16 ชั่วโมง ค่าความเป็นกรด- ด่าง เท่ากับ 8 เจริญทวีจำนวนได้สูงสุด 1.2 (OD, $560_{นม.}$) หรือเท่ากับ 555 มิลลิกรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร ในเวลา 7-10 วัน (พิมพรรณ และอารักษ์, 2531; อำนาจ และคณะ, 2531) Faucher และคณะ (1979) รายงานว่า สาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk ความเข้มแสง 3,500 ลักซ์ วันละ 12 ชั่วโมง ค่าความเป็นกรด – ด่าง 9-11 สามารถเจริญทวีจำนวนได้ที่ 9.15 กรัมต่อตารางเมตร Vonshak และคณะ (1982) พบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk สามารถเจริญทวีจำนวนในบ่อ 100 ตารางเมตร น้ำลึก 13-15 เซนติเมตร อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส ได้น้ำหนักแห้งสูงสุดประมาณ 0.50 กรัมต่อลิตร Olguin และคณะ (2001) พบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk ที่ระดับความเป็นกรด – ด่าง 8-10 อุณหภูมิ 21-26 องศาเซลเซียส ความเข้มแสง 3,500 ลักซ์ สามารถทวีจำนวนได้สูงสุดมีค่าเท่ากับ 0.77 กรัมต่อลิตร

ตาราง 3 ส่วนประกอบของอาหารสูตร Zarrouk

ส่วนประกอบ	ปริมาณ (กรัมต่อลิตร)
$NaHCO_3$	16.80
K_2HPO_4	0.50
$NaNO_3$	2.50
NaCl	1.00
$MgSO_4.7H_2O$	0.20
$FeSO_4.7H_2O$	0.01
K_2SO_4	1.00
$CaCl_2.2H_2O$	0.04
EDTA	0.08
A_5 Solution	1.00 มิลลิกรัมต่อลิตร
B_6 Solution	1.00 มิลลิกรัมต่อลิตร
pH	8-10

A_5 Solution = (มิลลิกรัมต่อลิตร) : H_3BO_3 = 2.86 : $MnCl_2.4H_2O$ = 1.80; $ZnSo_4.7H_2O$ = 0.22; MoO_3 = 0.01; $CuSO_4.5H_2O$ = 0.08

B_6 Solution = (มิลลิกรัมต่อลิตร) : NH_4VO_3 = 22.9 ; $NiSO_3.7H_2O$ = 47.8; Na_2WO_4 = 17.9; $TI(SO_4)_3$ = 40.0; $Co(NO)_3.6H_2O$ = 4.41

ที่มา : Venkataraman (1983)

ในอาหารสูตร Zarrouk มาตรฐานที่ใช้ประกอบด้วยจำนวนของสารเคมีค่อนข้างยุ่งยาก ต่อมา Central Food Technology Research Institute (CFTRI) จึงได้พัฒนาส่วนผสมของอาหารสำหรับเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. แบบง่ายๆ อีก 3 สูตร (ตาราง 4)

ตาราง 4 สูตรอาหารสำหรับการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่พัฒนาจากอาหารสูตร Zarrouk

สารอาหาร (มิลลิกรัมต่อลิตร)	CFIRI Medium	Improved CFIRI Medium	Rural Wastes
$NaHCO_3$	4.5	4.0	4.0
K_2HPO_4	0.5	0.5 (Super phosphate)	1% (Cow Dung Ash)
$NaNO_3$	1.5	1.0 (Urea)	1% (Cow's Urine)
K_2SO_4	1.0	1.0	-
NaCl	1.0 (Crude Sea Salt)	1.0	-
$MgSO_4$	0.2	0.2	-
$CaCl_2$	0.04	-	-
$FeSO_4$	0.01	-	-

ที่มา : Venkataraman (1983)

5.2 การเพาะเลี้ยงโดยใช้มูลสัตว์

Stanley และ Jones (1976) ได้เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. เพื่อนำไปใช้เป็นอาหารปลา โดยสูตรอาหารที่ใช้ประกอบด้วยโซเดียมคลอไรด์ร้อยละ 1 โซเดียมไบคาร์บอเนตร้อยละ 0.5 ปุ๋ยเคมีสูตร (NPK = 12-12-12) 1 กรัมต่อลิตร ใช้มูลวัวเก่าไม่ระบุปริมาณและให้แสงสว่าง 400 วัตต์ ส่องห่างจากบ่อเลี้ยงเป็นระยะ 1 เมตร ปรากฏว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ดี

ชื่นจิตร์ (2530) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลผลิตของสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะเลี้ยงในอาหาร 10 สูตร ใช้มูลสัตว์ 100 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร ที่ประกอบด้วยมูลไก่, มูลสุกร, มูลเป็ด, มูลวัว, มูลสุกร + ปุ๋ยเคมี, มูลไก่ +ปุ๋ยเคมี, มูลเป็ด+ปุ๋ยเคมี, มูลวัว + ปุ๋ยเคมี, ไข่น้ำ + ปุ๋ยเคมี และอาหารสูตร Ciferri ที่ระดับความเป็นกรดด่างเริ่มต้นของสูตรอาหาร 4 ระดับ คือ 6, 7, 8, 9 และระยะเวลาในการเพาะเลี้ยง 10 วัน ใช้ความเข้มข้นเริ่มต้น 0.1 (OD, 560 $_{นม.}$) ปรากฏว่า ผลผลิตของสาหร่าย *Spirulina* sp. สูงสุดได้จากการเพาะเลี้ยงในอาหารที่ได้จากมูลไก่ผสมปุ๋ยเคมี N-P-K (16 - 16 - 16) จำนวน 1 กรัม โซเดียมไบคาร์บอเนต 5 กรัม โซเดียมคลอไรด์ 10 กรัม ในสารละลาย 1 ลิตร ที่ระดับความเป็นกรดด่างเท่ากับ 9 ใช้เวลาในการเพาะเลี้ยง 10 วัน ได้ผลผลิตเฉลี่ยของน้ำหนักแห้ง 2.74 กรัมต่อลิตร

วิรัตน์ (2533) รายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. มีอัตราการเจริญดีที่สุดเมื่อเพาะเลี้ยงในน้ำสกัดจากมูลหมูผสมมูลไก่ น้ำสกัดจากมูลวัว และน้ำสกัดจากมูลหมูผสมมูลวัว 12 กรัมต่อลิตร

ความเป็นกรด-ด่าง เท่ากับ 8 อุณหภูมิ 30 –35 องศาเซลเซียส ได้รับแสงวันละ 16 ชั่วโมง ใช้เวลาเพาะเลี้ยง 10 วัน ที่ความหนาแน่นเริ่มต้น 0.6 (OD, $560_{นม.}$) ได้สาหร่าย *Spirulina* sp. 1.7 , 1.5, 1.4 กรัมต่อลิตร (น้ำหนักแห้ง) ตามลำดับ Olguin และคณะ (2001) ทดลองเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. จากน้ำทิ้งฟาร์มสุกร ความเป็นกรด – ด่าง 8-10 อุณหภูมิ 21-26 องศาเซลเซียส ความเข้มแสง 3,000-3,500 ลักซ์ พบว่า สาหร่ายสามารถเจริญได้ไม่แตกต่างกับสาหร่ายที่เพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk โดยได้น้ำหนักแห้งสูงสุดเท่ากับ 0.67 และ 0.77 กรัมต่อลิตร ตามลำดับ

Oron และคณะ (1979) เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. โดยใช้น้ำหมักมูลวัว 16 เปอร์เซ็นต์ (น้ำหนักแห้ง) มีการเติมโซเดียมไบคาร์บอเนต 16 กรัมต่อลิตร อุณหภูมิ 30±2 องศาเซลเซียส ความเข้มแสง 400 แคลลอรี่ต่อตารางเซนติเมตรต่อวัน ค่าความเป็นกรด – ด่าง ประมาณ 9.2 สาหร่ายสามารถเจริญได้ความหนาแน่น 3 กรัมน้ำหนักเปียกต่อลิตร เมื่อเพาะเลี้ยงไปได้ 13 วัน

5.3 การเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp.ในน้ำที่เตรียมจากดิน

อำนาจ และคณะ (2531) เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp.ในอาหารที่เตรียมจากดินใช้ความหนาแน่นเริ่มต้น 0.6 (OD, $560_{นม.}$) ให้แสงความเข้ม 3,500 ลักซ์ 16 ชั่วโมงต่อวัน พบว่าในอาหารที่เตรียมจากดินที่มีความเข้มข้นร้อยละ 80 สาหร่าย *Spirulina* sp. มีการเจริญได้ดีที่สุดเมื่อมีการเติมโซเดียมไบคาร์บอเนต 3.5 กรัมต่อลิตร โปแตสเซียมซัลเฟต (K_2SO_4) 0.2 กรัมต่อลิตร แมกนีเซียมซัลเฟต ($MgSO_4.7H_2O$) 0.2 กรัมต่อลิตร และแคลเซียมคลอไรด์ ($CaCl_2.2H_2O$) 0.04 กรัมต่อลิตร มีอัตราการเจริญของสาหร่าย *Spirulina* sp. เฉลี่ยต่อวันเท่ากับ 1.092 หรือ 505 มิลลิกรัมต่อลิตรของน้ำหนักแห้ง ซึ่งต่ำกว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่ได้จากการเพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk ที่มีอัตราการเจริญเติบโตเฉลี่ยเท่ากับ 1.20 (OD $560_{นม}$)หรือ 555 มิลลิกรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร

5.4 การเพาะเลี้ยงจากวัสดุที่เหลือใช้

สมบัติ (2528) ทดลองเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. โดยใช้น้ำทิ้งจากนาเกลือและเกลือทะเลแทนสารอาหารที่จำเป็นน้อยจากสาร A_5 และ B_6 ในอาหารสูตร Zarrouk เปรียบเทียบกับการเพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk และการเพาะเลี้ยงในอาหารเลี้ยงที่ไม่มีธาตุอาหารจำเป็นให้ความเข้มแสง 5,086 ลักซ์ ค่า OD, $560_{นม.}$ เริ่มต้น 0.5-0.7 อุณหภูมิ 31-34 องศาเซลเซียส พบว่า เมื่อเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ซ้ำเป็นครั้งที่ 2, 3 และ 4 สาหร่าย *Spirulina* sp. ที่ไม่ได้รับธาตุ

อาหารจำเป็นจะมีอัตราการเจริญต่ำกว่าการเพาะเลี้ยงในอาหารชนิดอื่น โดยอัตราการเจริญของสาหร่ายโดยเฉลี่ยประมาณ 99 มิลลิกรัมต่อลิตรต่อวันดังนั้นจึงสามารถใช้น้ำทิ้งจากนาเกลือและเกลือทะเลแทนสารละลายธาตุอาหารจำเป็นได้

พิมพรรณ และอารักษ์ (2531) เพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในน้ำทิ้งจากโรงงานยางพารา ในสภาพที่มีแสงความเข้มแสง 3,500 ลักซ์ ความหนาแน่นเริ่มต้น 0.6 (OD, 560 $_{นม.}$) ได้รับแสง 16 ชั่วโมงต่อวัน พบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ดี ในน้ำทิ้งจากโรงงานยางพาราที่ไม่มีการเจือจางเมื่อมีการเติมโซเดียมไนเตรท 2.5 กรัมต่อลิตรลงไป ดีกว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. ที่เพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk โดยในน้ำทิ้งจากโรงงานยางพารา มีการเจริญเฉลี่ย 1.188 (OD560 $_{นม}$) (600 มิลลิกรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร)

นฤมล และคณะ (2539)รายงานว่า สาหร่ายสามารถเจริญได้ดีเมื่อเพาะเลี้ยงในน้ำทิ้งโรงงานแป้งมันสำปะหลังที่มีโซเดียมไบคาร์บอเนต 8.5 กรัมต่อลิตร และไนโตรเจนในรูปของ N-P-K (16-16-16) 0.6 กรัมต่อลิตร ให้แสง 3,500 ลักซ์ ค่าความเป็นกรด – ด่าง 8-10 ได้รับแสง 16 ชั่วโมงต่อวัน ความหนาแน่นเริ่มต้น 0.6 (OD, 560 $_{นม.}$) ให้ผลผลิตเฉลี่ย 500 มิลลิกรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร

Kosaric และคณะ (1974) รายงานว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ในน้ำทิ้งที่มีปริมาณของไนโตรเจน 40.8 ส่วนในล้านส่วน และฟอสฟอรัส 4.8 ส่วนในล้านส่วน จากเทศบาลในกรุงลอนดอน โดยทำการเพาะเลี้ยงใช้แสงความเข้ม 4,000 ลักซ์ อุณหภูมิ 30±5 องศาเซลเซียส ค่าความเป็นกรด – ด่าง 8-5-10 สาหร่ายสามารถเจริญได้ความหนาแน่นสูงสุดในวันที่ 6 ของการเพาะเลี้ยงได้ผลผลิต 0.77 กรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร

Phang และคณะ (2000) ทำการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. ในน้ำทิ้งจากโรงงานผลิตแป้งสาคู พบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. สามารถเจริญได้ดีโดยน้ำทิ้งมีปริมาณ C : N: P เท่ากับ 24 : 0.14 : 1 ความเป็นกรด – ด่าง 9-10 ที่มีการเติมโซเดียมคลอไรด์ 0.5 กรัมต่อลิตร โซเดียมไบคาร์บอเนต 9-15 กรัมต่อลิตรได้ผลผลิตสูงสุด 588 มิลลิกรัมน้ำหนักแห้งต่อลิตร

วัตถุประสงค์ เพื่อ

1. ทดลองเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. โดยใช้น้ำหมักมูลไก่ไข่ น้ำทิ้งจากโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ และน้ำทิ้งจากโรงงานยางพารา เปรียบเทียบกับการเพาะเลี้ยงในอาหารสูตร Zarrouk

2. เปรียบเทียบการเจริญทวีจำนวนของสาหร่าย *Spirulina* sp. ในน้ำเลี้ยงสูตร Zarrouk สูตรที่ใช้แฉพาะ 3 ธาตุหลัก ในสูตร Zarrouk (อาหารอย่างง่าย) และสูตรที่ให้ผลดีที่สุดจากการทดลองในข้อ 1 รวม 5 สูตร

3. ศึกษาการลดลงของไนเตรท ไนไตรท์ แอมโมเนีย และฟอสเฟตในน้ำเลี้ยงแต่ละสูตร